

פרק מישי

דרכי הטבה

א. בין אדם לחברו. ב. הכנסת אורחים — גמ"ח.
ג. צדקה — פדיון שבויים. ד. זכות הציבור —
עבודה למטן הצבור.

א. בין אדם לחברו.

עובדות למאות מציינות שיטתו של ר' ישראל במצות שבין אדם לחברו בדרכי ההטבה לזולת. מעשיו המופלאים בעשיית חסד וחידושי הנפלאים במציאת הדרכים איך ובמה לעזור ולקרב, יחד עם החשבון המדוקדק בכל פרט ופרט מאופן העשייה, יצרו תורה שלימה: „תורת החסד והיחסים שבין אדם לחברו“.
דרושים לכך תנאים אלה:

א) אהבת הבריות. אהבה במדה זו שיהא האדם מכיר ורואה צרכי חברו כשלו. וצרכי חברו אינם הצרכים התמריים בלבד, אלא כוללים הם גם כל מה שבינו לבין חברו בעניני מדות, שיהא רוצה בכבוד חברו ואוהבו כנפשו. וזו נקנית על ידי לימוד המוסר המשבר את גאונו של האדם, שיהא רואה את חסרונות עצמו ומעלות חברו, ומתוך כך יבוא להוקיר ולהעריך את חברו. הערכה זו תוליד מעשים ותקשור יחסים טובים בינו לבין חברו.

ב) קביעת ההלכה. רבים, גם יראים ולומדי תורה, רואים במצות שבין אדם לחברו רק מעשה חסידות שאינו מחייב את זה שאינו בעל מדרגות בעבודה. גישה זו מוטעית היא והיא אשר גרמה לזלזול וההזנחה בקיום מצות שבין אדם לחברו. ר' ישראל התריע על כך ועמל להחזיר עטרה ליושנה בקביעתו במסגרת ההלכה וחיפוש המקורות לכל פרטי עשייתו. הוא היה אומר: הלכות דעות שנקבעו במשנה תורה להרמב"ם פסקי הלכות הן כמו הלכות שבת והלכות אחרות שברמב"ם.

ג) תנאי שלישי והחשוב ביותר הוא, קביעת הדרך הנכונה להגשת העזרה ותיקון היחסים עם סבר הפנים היפות כלפי חברו.

ידיעת ההלכה לבד אינה מספיקה. בלי הכרת תכונותיו של חברו ובלי ידיעת מצבו לא רק שלא תתכן העזרה והיחס הטוב, אלא שלפעמים יצא קלקול. בדעתו ורצונו לתקן — ולמעשה מקלקל ופוגע. הכרת כל הגורמים נחוצה בקביעת הדרך וזו חכמה רבה היא ותורה שלימה. תורה זו לימד ר' ישראל במעשיו והם שימשו הלכות לתלמידיו. יש להניח, כי ר' ישראל באלפי דרשותיו היה משוחח בהרבה על עניני חסד והיחסים בין אדם לחברו ואלו אבדו לנו. אמנם במאמריו נרמזו ענינים אלה במשפטים קצרים הכוללים הרבה והמבטאים את היסודות, אבל הרחבת הדברים, גופי תורה, שר' ישראל בשיחותיו הרחיבם לא זכינו להם ויש ללקט פנינים אלה מתוך מאמריו, אגרונוי ודרשותיו שנדפסו.

מתוך דרשותיו של ר' ישראל שנכתבו ע"י תלמידו הגאון ר' שניאור זלמן אב"ד גאלדינגען בספרו „אבן ישראל“ יש להביא קטעים מעניני הכנסת אורחים וצדקה.

ב. הכנסת אורחים. — גמילות חסדים.

„...גמרא, שבת, דף ק"ד וכו' : מפני מה מהדר כרעיה דגימ"ל אחר דל"ת? — שכן דרכן של גומלי חסדים לרודף אחר דלים. [ויש לשאול] דהא עינינו רואות שאין הדרך כן, שהלואי שימצא העני מבוקשו אחרי רודפו והתחננו אצל העשיר? ואף אם אמנם שהמצוה מוטלת על הבעל-הבית לרוץ אחר עני, כמו שכתוב (משלי כ"א) : רודף צדקה, אבל לא יתכן אמרם ז"ל, שכן דרכן, הלא אין הדרך כן, שאדרבה, המושפע צריך לילך אל המשפיע.

אבל הענין, דהנה ביארתי טעם נכון מפני מה נאמר אצל המלאכים שבאו אל אברהם אבינו ע"ה אצל צווי הלחם : מהרי שלש סאים קמחי וגו' ואצל הבשר כתיב : ואל הבקר רץ וגו' ויתן אל הנער' וגו', ולא צוהו שימהר לעשות כמו גבי לחם (רק הוא מיהר בעצמו). — דהנה יש שתי מצוות בהאכלת הרעבים, האחת לעני אפילו בן עיר, אם אין לו משלו מצוה להאכילו ולהשקותו, וזו בכלל צדקה ואינה אלא לעניים ; והשנית היא אף לעשיר גדול שיש לו הרבה משלו, אם הוא עובר אורח וגר ארץ נכריה מצוה גדולה להכניסו אל ביתו ולהאכילו ולהשקותו כפי יכולתו, וזו נקראת הכנסת אורחים (שגדולה יותר

מקבלת פני השכינה). והמכניס אורח עני לתוך ביתו קיים שתי מצות: צדקה וגמילות חסדים ביחד (ואף אם הבעל הבית לא ידע מזה אם הוא עשיר או עני, מכל מקום פשיטא דלא גרע מנפל לו סלע מן הכיס ומצאו עני והתפרנס ממנו דקיימא לן שיש לו חלק לעולם הבא על זה אף שלא נחכוון כלל למצוה, כל שכו הכא דנתכוון על כל פנים למצוה אחת). אך אף שהכנסת אורחים היא בין לעניים בין לעשירים, אף על פי כן אינה שוה הנהגת בעל הבית עמהם, שלעני צריך הבעה"ב למהר כל מה דאפשר ליתן לו לאכול מיד בלי איחור והכנה כלל, אולי לא אכל מכמה ימים ונמצא הורג את הנפש וכמעשה בנחום איש גמזו (תענית כ"א) וכדאיתא באבות דרבי נתן (ומכאן מוסר גדול לבעה"ב שיש לו עני על השולחן, לבלי לשהות מלידך לאכול, אולי לא אכל מכמה ימים ויש בזה חשש סכנה, ועכ"פ הוא רעב ויש לו צערא דגופא, כי לא אכל ממתקים מקודם, ונמצא שופך דמים). מה שאין כן לאורח עשיר, אין זה כבודו למהר ליתן לו לאכול מיד, מפני שזה כאילו מחזיקו לעני ורעב, ונאות לו לעשות הכנות רבות ולטבוח טבח והכן כפי כבודו הראוי לו, בכלים נאים ומעדנים משובחים, הכל לפי חשיבות האורח תגדלנה יותר הכנות המשתה ואיחור הזמן.

והנה, אם נודמן לנו אורח שאין אנו מכירים אותו אם הוא עני או עשיר, איך נעשה וכיצד נתנהג עמו? נמהר להאכילו — אולי הוא עשיר ואין זה כבודו, נעשה הכנה רבה — אולי הוא עני ונמצא מת ברעב. העצה היעוצה לזה היא כך: הנה, אם לא נמהר להאכילו יש חשש סכנת נפשות בדבר; מה שאין כן להיפך, אין כאן כי אם העדר כבוד. לכך יש לנו לחוש תחלה לסכנה ושפיכות דמים ותיכף בבואו אליו יתן לו מיד דבר מה לאכול, מאכל אחד, לסעוד הלב, לגרש הרעבון אם הוא רעב, ואחר אשר יצא מכלל סכנה אז יש לעשות הכנה במעדנים ואיחור זמן גדול לסעודה, כראוי לאיש נכבד, אולי הוא אדם גדול מחורי הארץ.

לכן, אברהם שלא ידע את האנשים הבאים אליו מי המה, עניים או עשירים, על כן אצל הלחם צוה למהר

ואמר: מהרי שלש סאים וגו', אולי הם רעבים: אבל אחר כך, לעשות יתרון המאכלים, לא כתיב (רק: ואל הבקר רץ', לעשות מצוה בזריזות, אבל לנער לא צוה למהר) מהר, רק: ויתן אל הנער, כי אז נאה יותר הכנה לסעודה חשובה, אולי הם נכבדים ועשירים.

נמצא, באורח עני אנו מקיימים שניהם: צדקה והכנסת אורחים ביחד כי אף אחרי אשר האכילו די שבעו ואין כאן עוד מצות צדקה, יש כאן מצות הכנסת אורחים ביתר המאכלים שעשה לכבודו (ואף באכילה ראשונה משותפת ג"כ מצות הכנסת אורחים).

וכן הענין בגמילות חסדים, אף שארז"ל בסוכה (ט:): גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שצדקה לעניים וגמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים, מכל מקום יש יותר מצוה כשמלוה לעני מלעשיר, כי לעני המצוה כפולה (כשמחז"ל מקרא דאם כסף תלוה דעני ועשיר עני קודם מדכתיב את העני, ב"מ דף ע"א), דהנה במסכת מכות (ג) תנן: מעידים אנו באיש פלוני שהוא חייב לחברו אלף זוז על מנת ליתן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים אומדין כמה אדם רוצה ליתן וכך בין מכאן ועד עשר שנים לשלשים יום, הרי שמה שמעותיו בטלות אצל חברו חשוב הפסד ממון, אף שאסור ליקח רבית, התורה אסרתה, אבל הפסד ממון מיהו הוי (כמ"ש הב"י בשם הרי"ץ), אם כן, כשמלוה לעני יהיו תואמים יחד מצות גמילות חסדים וצדקה, כי יש לו הפסד ממון מה שמעותיו בטלות אצלו והעני יש לו הנאה מזה, אם כן, שיווי הרבית הוא לו לצדקה; אבל המלוה לעשיר, אין הפסד ממון שיש לו על ידו חשובה לצדקה, כיון שהוא עשיר ואינו נצרך לצדקה, ואין כאן כי אם מצות גמילות חסדים, שהיא בלי חסרון ממון ואף לעשירים. אך זה דוקא כשבאין שניהם לפנינו בשוה, אז העני קודם כנ"ל, מה שאין כן כשבא עשיר לקבל הלואה והוא יש לו באותה שעה מעות לעשות גמילות חסדים, אז אינו רשאי לצפות אולי לאחר זמן יבוא עני ויעשה מצוה גדולה יותר, ומחויב ליתן לו מיד, כיון דחיובא דגמילות חסדים עליה דידיה רמיא האידינא.

צריך לקיים המצוה מיד. ואם כן, מי שיש לו מעות מוכנות לעשות עמהן גמילות חסדים ונזדמן לו עני בשעת דוחקה, ודאי שמציאה גדולה היא אצל המלוה שזכה לשתי מצות כאחד. כי אילו מזדמן לו מקודם עשיר היה מוכרח להלותו את המעות ולא היה לו במה לעשות גמילות חסדים לעני, ועתה שנזדמן לו עני מרויח מצות צדקה.

והשתא אתי שפיר, שאף שבמצות צדקה דרך העני לבקש ולחפש את הנותן, כיון שהוא מושפע והבעה"ב משפיע (אף שיותר ממה שבעה"ב עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב, היינו אחר כך נעשה הבעה"ב מושפע ע"י מעשי עצמה, מה שאין כן בגוף התחלת הנתונה הבעה"ב משפיע); אבל גמילות חסדים, שהחיוב אף לעשירים ולעני המצוה כפולה, נמצא בפרט זה העני הוא המשפיע לעשיר, שהרי אף אם ירצה לעשות גמילות חסדים עם עני דוקא, אינו יכול אם יזדמן לו עשיר מקודם, נמצא כשמזדמן לו עני הוא משפיע לו מצוה אחת יתירה, על כן שפיר, מדרכן של גומלי חסדים, שיש להם מעות מוכנות לגמילות חסדים, לרדוף אחרי דלים (קודם שיזדמו להם עשיר), כיון שבזה הם מושפעים. והשתא ניחא מה שהקשו המפרשים מאי שנא דנקט לרדוף אחר דלים הלא גמילות חסדים היא בין לעניים ובין לעשירים, משום דב"דל" יעשה שתי מצות" (אכן ישראל, דרוש ג').

הגאון ר' יצחק ליפקין ז"ל, בנו של ר' ישראל, כותב ברשימותיו (כתה"י נמצא אצל המחבר) על מדת הכנסת אורחים של אביו הגדול:

„א) כשהיה בא אצלו אורח, היה אצלו ענין הכנסת אורחים הדבר הגדול מכל והפסיק מכל עניניו שהיו לו ולא עמד דבר, רק ראה לקיים הכנסת אורחים, היינו לנהוג עמו כפי תכונת האורח. ב) אמר תמיד, אשר קודם שמכיר תכונת האורח, אצלו הדבר הקשה מכל איך לקבלו, אם לאמר לפניו דברי תורה או באופן אחר. ג) ואנכי כמה פעמים שמעתי משמו, שאמר, שלאחד הוא חילול כבודו לבקשו לאכול, ולאחר נצרך מאד“.

ג. צדקה, — פדיון שבויים.

„תנו רבנן: מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך

גדול שברומי. אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים. יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר: מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים, ענה אותו תינוק ואמר: הלא ה' זה חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו. אמר: מובטחני בו שיורה הוראה בישראל. העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו. אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע (גטין נ"ח).

והקשו התוספות: הא אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן? [משום דפדיון שבויים אינו דומה לצדקה, דצדקה אינו מחויב ליתן לעני אלא אם כן יש לו לעצמו די מחסורו, דשלו קודם לשל כל אדם, מה שאין כן כשיש סכנת נפשות לחברו חייב ליתן כל אשר לו להצלה זו, אף שאחר כך לא יהיה לו די מחסורו של עצמו, מכל מקום, כיון שיש לו כדי להחיות נפשו לפי שעה מחויב הוא בזה, דעד כאן לא פליגי רבי עקיבא וכן פטורא במסכת בבא מציעא (ס"ב) אלא אם יש לו רק קיתון אחד של מים, שאם ישתו שניהם ימותו שניהם ואם ישתה הוא יחיה, דבן פטורא סבר וחי אחיך עמך פירושו דוקא אם הוא חי עמך אז תחיה גם אתה, אבל כשאין אחיך חי גם אתה לא תחיה לראות במיתתו, ורבי עקיבא דורש וחי אחיך עמך, פירוש שיחיה עמך דוקא אם כן אתה עיקר ואחריך טפל לך, — אבל כשיש לו על אותו פעם, אף שאחר כך לא יהי לו די מחסורו, פשיטא דגם רבי עקיבא מודה שחייב ליתן כל שיש לו ואף שיחסר לו אחר כך, כיון שיש סכנה בדבר. ואם כן, כשעני חולה, רחמנא ליצלק, ואין ידו משגת לשכור רופא, שבודאי ימות, חס ושלום, אם לא יפקחו ברפואתו, אז מחויב כל אחד, אף העני שבעניים, לתת כל מה שיש לו מותר על חיי שעה (אף שלא יהיה לו אחר כך) שלא ימות היום ברעב].

[והשתא יוצא לנו מזה מוסר, שאם אחד הולך לקבץ נדבות בעד חולה, לא מבעיא שעושה בזה טובה גדולה לעשיר, כי צדקה אינה דומה ללימוד, שאף שהרבה מאד

לומדים וזולתו מכל מקום מחויב כל אחד גם כן ללמוד,
מה שאין כן בצדקה, שהדין הוא שאם עני צריך לפרנסה
ואין כאן אלא אחד אזי מחויב הוא לבדו ליתן לו די
מחסורו אם יש לו, אבל אם יש כאן עוד הרבה עשירים
שרוצים ליתן, אז מגיע לכל אחד ואחד מהם אך חלק קטן,
כיון שיש הרבה נוהגים אזי אינו מחויב כל אחד ליתן
לעני זה כל די מחסורו והוי כאילו אין כאן עני כלל,
שפטור מצדקה, ואם עשיר אחד מסלק את עצמו מליתן
צדקה להעני, אז אותו עשיר כמאן דליתיה ונשאר חוב
על הנשארים לבדם למלאות מחסורו, ואם כן, עני שאינו
יכול לסבב על פתחי נדיבים והעשירים מסלקים את
עצמם מלשלוח לצדקה, אז מחויב כל אשר נגע
יראת ה' בלבבו לשלוח לו כל מחסורו אם ידם משגת
ליתן כל כך, דהוה כאילו לא היה כאן כי אם עשיר אחד,
כי האינם רוצים ליתן הוה כאילו מתו ואינם בעולם
והיבוא אהאי גברא רמי כולה, ואם כן, כשאחד מסבב
ומקבץ מכל העשירים, נמצא שעושה טובה גדולה מאד
לעשיר, כי אלמלא הוא היה החוב מוטל עליו לבדו, כיון
שאינו מעורר את עצמו לשלוח לו, ועתה מסייעים הרבה
לו ע"י זה המסבב העוזרים לישא עמו בעול העני; אבל
לעניים, לפי הנראה, אינו עושה טובה, כיון שבלאו הכי
העני פטור מצדקה, כיון שאין ידו משגת יותר ממחסורו
עצמו; אבל זה דוקא בשאר צדקה, אבל בעני חולה, לפי
מ"ש לעיל דבפקוח נפש מחויב כל עני שבישראל ליתן,
אף שאין לו די מחסורו רק חיות היום, נמצא, כשאין
שולח להחולה לביתו צרכיו, החיוב מוטל על כל אחד,
אף לעני שבעניים, לתת כל אשר יש להם יותר על חיי
שעה לפקוח נפש זה, נמצא זה המסבב עושה טובה גדולה
גם לעניים [וגם לעצמו, כי מסתמא דרך עני לעסוק
בענינים אלה, כי בעו"ה העשירים אין לפי כבודם לעסוק
במצוה גדולה זו], שאלמלא היה מסבב היה החיוב מוטל
עליו לגמרי אף שהוא עני ועתה מסייעים עמו (וזה
מוסר נכון להיות מעשה לצדקה), ואם כן, פדיון שבויים
דכלהו איהנהו ביה, חרב ורעב ושבי, היו מחויבים כל
אחד מישראל, אף העני הגדול, ליתן כל אשר יש לו,

ואם כן היה דחק גדול מאד לצבור אם היו פודין יותר מכדי דמיהם, לכך הוכרחו חז"ל לתקן שלא יפרו יותר מכדי דמיהן [ויש כח בידם לתקן זה ולהפקיע החיוב, משום דוחקא דצבורא].

ותירצו התוספות בחד תירוץ, דמופלג בחכמה היה. ויש להבין, מה מעלה יש במופלג בחכמה, דהא איתא בתנא דבני אליהו (חלק א' פרק ט'): ,אפילו עבד אפילו אשה ואפילו שפחה הכל לפי המעשה שהוא עושה רוח הקדש שורה עליו, הרי להדיא דלא תלוי כלל בתורה רק במעשה. אך הענין, דאף דאמרו במדרש (שיר השירים ב') שעם הארץ שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת ואייבת אמר הקב"ה, ודילוגו עלי אהבה, היינו דוקא כשאין לו אצל מי לשאול, אבל כשיש לו אצל מי לשאול ואינו שואל ודאי אינו נחשב אהבה להקב"ה, ועל זה שנינו במשנה (אבות פרק ר'): ,ולא עם הארץ חסיד, דהיינו כשאינו שואל אצל אחר, אבל כשלא היה לו אצל מי לשאול וגם לא היה ביכלתו להשיג בעצמו וכל מה שהיה בכחו לעמול יגע ועמל ככל האפשרי, הוא ראוי לרוח הקדש ומעלה נפלאה לאין ערוך, ממש כמו האדם הגדול בתורה. אך זה דוקא לענין חשיבות האדם מצד עצמו שוים ממש שני בני אדם שעמלו שניהם בתורה בשוה כל יכולתם, אף שהאחד השיג הרבה והשני לא השיג כלל, מכל מקום שניהם שקולים לגמרי אצל הבורא ית"ש. אבל לצורך העולם ודאי טוב יותר התלמיד חכם הגדול בתורה אשר השיג יותר, כי זה יכול להציל את רוב העולם מטעות ועון ולהורות להם הדרך ילכו בה; אבל זה אשר עמל בשלמות ולא השיג אין הכל מתבשמין ממנו, כי הוא לא ידע מאומה. לכך שפיר תירצו התוספות דמופלג בחכמה היה וצריך העולם לתורתו" (אבן ישראל, דרוש ד').

....לפי זה יקשה מאד משנה פרק ג' דמס' הוריות, שממור תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ וכן הוא שם בגמרא לענין לפדות וכן הוא במסכת אבות פרק ח' משנה י"ב — עיין ברע"ב שם שהנפקא מינה היא לפרנס את ה"קשה לאבד" קודם מ"מהיר לאבד" מפני שזה גדול

יותר — הלא העיקר הוא היגיעה והיה לנו להקדים את מי שמייגע יותר על מי שלא יגע כל כך אף שהשיג תרבה?

אך כל זה שאמרנו אינו אלא לענין עולם הבא, להיות יקר בעיני ה', אבל לצורך העולם ודאי יותר טוב מי שהוא גדול בתורה יותר, אף שהיה זה בלי יגיעה כלל, כי הוא יכול להורות לאחרים הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון בדיני התורה ולהדריך אלפים ורובבות השפלים ממנו; אבל היגע ולא השיג, מה לנו ביגיעתו והוא אינו יודע שום דין מה לעשות ולא שום הדרכה, נמצא אינו מועיל כלל לזולתו והוא כמשל בן מאה זח שנתן במדרגה הגבוהה שבצדקה והפריש חומש מעותיו, דהיינו עשרים זוז, והעשיר מעשרת אלפים רובל כסף נתן חלק עשרים ממעותיו, דהיינו חמש מאות רובל כסף, אף שבלי ספק ידי שמים יצא יותר הבן מאה שהפריש חומש וזה לא הפריש אפילו מעשר; אבל לפרנסת העניים יפה כה העשיר שנתן חלק קטן ממעותיו יותר מכח העני, מפני שהחיה כמה וכמה נפשות בחלק קטן שלו יותר ממה שהחיה העני בחלק גדול שלו. נמצא שבזה יש מעלה הרבה למי שהשיג יותר שראוי לכבוד הרבה, כי המליט את כל העיר בחכמתו" (אבן ישראל, דרוש ח').

ר' ישראל שעמד ודרש על חובת האדם לזולתו, חשש לעצמו תמיד שמא אינו יוצא ידי חובתו במעשיו. מסופר, "שפעם קנתה אשתו הרבנית שטר הגרלה. כשנודע הדבר לר' ישראל הקפיד מאד ויש מספרים שהזמין שני עדים ואמר לה בפניהם: "דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירות פירותיהן עד עולם". הוא חשש שמא יזכה בגורל ויבוא לידי עשירות, והלא ידוע אמר ר' ישראל שאם הקב"ה חונן אדם בעושר אין זה לטובת עצמו בלבד, אלא הוא בבחינת גבאי צדקה להיטיב בזה עם העניים והנצרכים, ומי יכול לקבל עליו אחריות שכזו? מי זה יכול לחפש "חיפוש אחר חיפוש" אולי נמצא בקצה העיר איזה עני שיש לחלצו מן המיצר או חולה שיש לעזור לו בשעת דוחקו? ומי יכול לדעת אם נמצא באיזה מקום בן עניים קטן שצריך לשכור לו מלמד ללמדו תורה ולחנכו במצות? ר' ישראל לא רצה להכניס עצמו בנסיונות אלה ומיהר להסתלק מכל הזכויות של שטר ההגרלה" (תנועת המוסר, דף 330).

פרשה בלתי ידועה לרבים היא עבודתו הציבורית של ר' ישראל בעזרת ועד עסקנים לטובת הכלל בביטול גזירות שגזרה הממשלה ברוסיה ובדאגה לכל צרכי הציבור.

אם כי תורת המוסר תורת היחיד היא, היחיד על תכונותיו ויצריו, והטפול ביחיד לפי צרכיו, מעריכה היא במיוחד כח הציבור. גדולה זכות הציבור וגדול כח הציבור ביד הציבור לפעול מה שאין ביד היחיד לפעול ולכן יש לעשות למען הציבור. ואף על פי כן — לפי תורת המוסר — אין היחיד בדאגותיו ושמותיו נבלע ונעלם בתוך הציבור, אלא עולם מלא הוא ויש לדאוג לו באופן מיוחד לכל צרכיו הרוחניים והחמריים. מכאן נובעת מסירותו של ר' ישראל למען הציבור, הן בהפצת לימוד המוסר והן בפעולותיו לטובת כלל ישראל בחומרה, עם הדאגה גם לצרכי היחיד.

תלמידו הגרי"ב מוסר דבריו של ר' ישראל בענין כח הציבור:

„הנה כאשר זכינו לעמוד לפניו בפה ק"ק, היה זמן רב אשר אדמו"ר זצוק"ל היה עצור בכל ימי השבוע בפרישות והתבודדות בעיר אלקסוט הסמוכה לפה [קאוונא] מעבר לנהר נימן ורק בכל שבת קודש היה בא לביתו פה העיר, ואז מתלמידיו המקורבים אליו ביותר היו הולכים פעם אחת בכל שבוע אליו אל מקום התבודדותו, עדה שלמה של עשרה, ואחרי אשר התפללנו מנחה התעטף אדמו"ר זצוק"ל בטלית והתחיל לדרוש לפנינו ביראת ה' ית"ש, כדרכו בקדש, ולפעמים היה דורש כמה שעות, ובאמצע הדרשה החל להגיד דברי כבושין והתעוררות מענינים רוחניים בהתפעלות עצומה אשר נמס לבבנו, והוא היה בוכה הרבה מאד והיה מעיר ומעורר אותנו להכין את עצמנו לבקש רחמים מלפניו ית"ש על הענינים הרוחניים וע"כ באמצע ההתעוררות היה אומר מתחלה איזה פסוק משבחו של מקום ואח"כ איזה פסוקי דרחמי, כמו „השיבנו ה' אליך ונשובה“, „לב טהור ברא לי אלהים וכו'“, ואנחנו עמו להתפלל ביחד על יצר הרע הרוחני, להסיר לב האבן מבשרנו ולטהר לבבנו לעבדו באמת.

ואדמו"ר זצוק"ל היה מחזיק את התפלה הזאת לענין

נעלה מאד ברוחניות ויסודו היה ע"פ דברי חז"ל במסכת ראש השנה (דף מ"ט) דרמי שם קראי: כתיב מי כה' בכל קראנו אליו וכתיב דרשו ה' בהמצאו, ומשני: כאן ביחיד כאן בצבור, ויחיד אימת? אמר רבה בר אבוח אלז עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ומבואר מזה, כי כח הפלת הצבור בכל השנה הוא בערך הזמן של עשרת ימי תשובה, אשר הנביא אומר „דרשו ה' בהמצאו". ועל כן, כאשר עדה שלמה של עשרה יראי ה' יכוונו דעתם להתפלל ביחד על יצר הרע הרוחני, הוא ענין נעלה ותוכל לפעול הרבה.

וכן פעם אחת, בהיות אדמו"ר זצוק"ל בימים הנוראים מחוץ למדינה, הנה במכתב אשר כתב לתלמידיו ומקורביו להעיר לבבם על ההכנה לעמוד במשפט ביום הדין לפני כסא שופט צדק, כתב באמצע המכתב וזה לשונו הק': אכן, מה לעשות לכותל ברזל המפסיק — היא רוח הטומאה המלפפת ומעכרת רוח האדם וכו', — אחת היא — אשר גם הנסיון יורנו — היא לשפוך הנפש אל ה' ית"ש בעשרה אל מרכז הלזה, דבר קטן ונקלה הוא ופריז רב, וכאשר אנכי כעת איש נודד ממקומו אין בידי להשיג לזה יו"ד, בזאת הנני להזהיר את כבודכם ולזרוכם בעת אשר מצוי לכם ועודכם בידכם (שבת, דף קנ"א) להתאסף בעשרה" (אור ישראל, 122).

ר' ישראל עשה בפריז משך שנתיים לתיקון מצב היהדות ומינוי רב מוכשר לעדה. הנה מכתב קצר ששלח ר' ישראל בהיותו שם:

„אנכי מטולטל פה זה שנה ומחצה ואין בידי בל"ג לפטור את עצמי. כי הצבור יחי' בעיני כמו איש ליל פסח אשר לפניו כל בלתי כזית מצה, כבד לפני להושיב רב אשר יהיה מוכשר לפה. אנכי מצדי עשיתי חוזה עם כבוד הרב...“ (שערי ציון, שבט תרצ"ג)

ותלמידו הגרי"ב מספר:

„שמעתי מפיו הקדוש, כי סיפר לי, כי בהיותו בפריז, פעם אחת החליק את רגליו ונפל מהמדרגות, כמדומה משני מכפלות, וכאשר הרימו אותו מעל הארץ כמעט לא היה בו רוח, וה' ית"ש עשה עמו נס ולאחר ימים שב

לאיתנו. כאשר סיפר לי המעשה, אמר לי בזו הלשון:
אנכי לא נפל לבי בקרבי ולא פחדתי פחד, כי כאשר
ישיבתי בפריו אין לי שום נגיעה עצמית, כי אם רצון
ה' ית"ש. לא תוכל פריו להזיקני" (אור ישראל, 122).

פרק ששי

דרכיו בקדש

א. גאוויותו בנגלה ובנסתר. ב. חנוך והדרכה.
ג. תיקון המדות. ד. שמירת הלשון. ה. מדת הענוה.
ו. הענוה והפשטות. ז. מדת ההשתוות. ח. הנהגת
הבית. ט. הטבה וגמילות חסדים. י. הכרעת ההלכה
במוטר בין אדם לחברו. יא. יחסו לבניו. יב. עבודתו
בענין פקוח נפש. יג. מכתב בענין נסיעה
לארץ ישראל.

א. גאוויותו בנגלה ובנסתר.

...אדמו"ר זצוק"ל הרביץ שם [בווילנא] תורה
לעדרים והיה מגיד לפניהם שיעורים מדי יום ביומו. שם
פתח את אוצרו והראה את כחו וידו החזקה בכל מקצועות
דרכי הלימוד והעיון, הן בפלפול וחריפות ובדרכי הפשט
והן בעמק הלכה, וכן הורה דרכי הלימוד למעשה והראה
נפלאות להוציא פנינים, דינים מחודשים, ומגדולי העיר
וחכמיה היו באים שם לפעמים לשמוע את חכמתו הגדולה
וכולם חרדו מפתח גדולתו והדר גאונו. כן היו שמעתתיה
מבדרין בפומייהו דרבנן, כי בבתי מדרשות שבעיר היו
נושאים ונותנים בחידושי תורתו אשר יום יום יביע
אומר..

...שבילו היה כהולך במים רבים ועקבותיו לא נודעו,
כי היה אמון מוצנע אמון מכוסה. הוא הסתיר בכל
היכולת את גדולת תורתו וצדקתו. ואם אמנם כי רוחב
שכלו ועומק חריפותו לא היה יכול להסתיר בעת אשר
היה נדרש לו לתעלת הרבים וביחוד בעת אשר הרביץ
תורה לעדרים הגיד שיעורים, אולם כאשר התרועע יחד
עם גדולי תורה היה נחבא אל הכלים והסתיר את חכמתו
ככל האפשרות.

...לפני הנראה ידע הרבה גם בנסתרות, כי היו אצלו גם ספרי קבלה ולפעמים היה מחפש בנרות להשיג איזה ספר מספרי הקבלה. אולם, כדרכו בקדש, לא דיבר מאומה בזה עם שום אדם ועל כן עקבותיו לא נודעו לנו בזה" (אור ישראל).

צדקתו ופעולותיו של ר' ישראל בשטח תורת המוסר, הסתירו את גאוניותו בתורה, מלבד מה שהוא עצמו טרח להסתיר בגודל עמדתו את גאוניותו. אבל ידע ר' ישראל גם את השעה להתגלות, להגיד פלפולים מקיפים וממליאים. היה זה כשהדבר היה נחוץ לו, בראשית התגלותו והתחלת עבודתו הרוחנית בין העם, לשם הפצת תורת המוסר, ובזמן שהרביץ תורה והגיד שיעורים בישיבות. ב. חנוך והדרכה.

„ביחוד השפיע מרוחו על תלמידיו אשר הסתופפו בצלו וחסו בצל דליותיו. כי מטל ילדותו, בעודו צעיר לימים, כבר נלוו אליו רבים מגדולי תורה להסתופף בצל הדרכתו ולשמוע ממנו דברי חכמתו והשכלתו ביראת ה' ועבודתו ית"ש; ומגדולי תלמידיו אשר ידע כי הם כלים עלולים ומוכשרים לקבל שפעו, נתן נפשו עליהם ביותר ליחד עמם הדיבור וללמדם דרך ה' ומדות רציונות ולהורם דעת תבונת בתורה ויראת ה' טהורה. הנה, מלבד אשר היה דורש ברבים במקהלות עם, היה דורש גם ביחוד לפני תלמידיו. יסוד דרושיו לא היה לפרש פסוקים וליישב מדרשים, כי אם דברים אשר הרה והגה מלבו, חקירות עמוקות בדרכי עבודת ה' ית"ש ובשכר ועונש ודרכי המדות, וכאשר היה דורש כמה שעות, לפעמים הליש איזה רעיון במליצת הכתוב או איזה מאמר רז"ל. כח שפתיו היה נורא מאד. כמעט בכל דרושיו לא זו מפיו שכר ועונש ועל כן החיה נפשות רבות חיי הנפש" (אור ישראל, ס"א).

„התלמידים המובהקים ביותר של ר' ישראל, כפי שהוא היה קובע שאפשר לצייןם כיורשיו הרוחניים, הם שלשה: ר' יצחק בלזר, ר' נפתלי אמסטרדם ור' שמחה זיסל זיו. ר' ישראל היה מתפאר בשלשת תלמידיו אלה וממייך אותם לפי מדרגותיהם: ר' יצחק הוא הלמדן, ר' נפתלי — הצדיק ור' שמחה זיסל — החכם. למותר לציין, כי ר' יצחק היה גם צדיק וחכם, ר' נפתלי היה גם חכם ולמדן ור' שמחה זיסל היה גם

המצוה, שמנענו השי"י מהזיק בפנינו לזולתנו כמו שמנענו מהזיק להם במעשה והאריך עוד בענין זה: והמקלל עצמו לוקה משום „השמר לך ושמור נפשך מאד“.

ד. שמירת הלשון.

„שמירת פיו ולשונו מדברים אסורים, כמו לשון הרע וכו', היה בזהירות גדולה, ואם כי היה דעתו מעורבת עם הבריות, בכל זאת היה נזהר גם כן מדברים בטלים. פעם אחת הוכיח לאחד ממקורביו על עניני דיבור פה, אמר לו בזה הלשון: על לשון הרע לא תוכל לומר אלי טול קורה מבין עיניך וכו' וכמדומה גם על דברים בטלים. ואם אדמו"ר זצוק"ל בענותותו אמר „כמדומה“ בלי ספק שהיה נזהר בזה מאד.

פעם אחת הסיח אדמו"ר עם איש אחד ממקורביו במילי דעלמא ובפנים שוחקות. תלמיד אחד יר"א שמע את תהלוכות הדיבורים ונדמה לו כשפת יתר. פעם אחת דיבר התלמיד עם אדמו"ר על אודות גדר דברים בטלים, הרהיב בנפשו עוז לשאול את אדמו"ר על משפט הדברים אשר דבר אז עם האיש. אדמו"ר בענותותו לא הקפיד על שאלתו והשיב לו: זה האיש היה מר נפש מאד והיתה גמילות חסדים גדולה לשמח את נפשו העגומה ולהסית ממנו דאגתו ועצבונו; עתה במה אוכל להרנין את לבבו, האם לטכס עמו בעניני יראה ומוסר? הלא אך במתק שפתים מעניני התבל! ומוזה נוכל לשפוט, כמה היה שוקל דבריו בפלס ומאזני יראת ה' (אור ישראל, 112).

סיפור זה מלמדנו מלבד ענין שמירת הלשון גם ענין גמילות חסד שבפיו. גמילות חסדים שבממון ושבגוף האדם רץ לקיימם, אף על פי שאין עשייתן קלה וכרוכות הן לפעמים בהפסד; ואילו גמילות חסדים שבפיו, לעודד את האיש השבור מר הנפש, שאין היא עולה להאדם לא בטורח ולא בממון והוא מזלזל בה. אין האדם מכיר בנחיצותה וערכה, שלפעמים הוא מקיים בזה את נפש האדם. ה. מדת הענוה.

„וע"כ אדמו"ר זצוק"ל, עם גודל ענותותו היה מצטיין גם כן במדה זו של שלילת הקפדנות ומעביר על מדותיו למעלה להפליא מאד, כאשר ידענו מכמה מעשים נפלאים שקרו לו עם אנשים שהצירו לו ודרכי הנהגתו עמהם.

ועוד ביותר היה דרכו בקדש, אם אחד חטא כנגדו, שגמל' לו איזה רעה או ציער אותו, היה משתדל תיכף ומיד לחפש מקום אולי יוכל לעשות לו איזה טובה ולגמול' אתו חסד, לשלם לו טובה תחת רעה. והיה אומר, שהיא מצות עשה מן התורה של הדבק במדותיו.

...והנה, כאשר נתבונן בדרכי מדותיו ית"ש, הנה: כשאדם עובר עבירה, גם בזה הרגע שממרה רצון ה' ית"ש, הקב"ה מיטיב עמו ומשפיע לו חיים. כי לולא השפעתו אי אפשר להתקיים אפילו רגע אחד. וכן צריך האדם להתנהג במדה זו לנגד מי שמקניטו ומיצר לו. ואדמו"ר זצוק"ל התנהג במדה זו למעשה. ילמדו ישרים: דרכו" (אור ישראל, ג"ח).

האריך ברעיון זה בספר „תומר דבורה" הר"מ קורדובירו ז"ל ואומר שזו היא מדה ראשונה „מי אל כמוך" שסובל עלבוננו, שבאותה שעה עצמה שהאדם חוטא מעניק לו ה' מטובו ובכח זה שחננו ה' חוטא האדם ומורד נגדו. ר' ישראל חי פ"ש לגמול טובה לאדם שעשה עמר רעה, בכדי להדבק במדות ה' שזו היא אחת ממדותיו. חיפוש זה הוא גם דרך ל„שבירת המדות", לעקור את השנאה המתעוררת לאדם שעשה לו רע עד כדי „חיפוש" לשלם טובה תחת רעה, אין לדבר זה מבוא: בכחות הנפש של האדם, רק השאיפה הגדולה, להדבק במדותיו, היא הנוטעת בו כח זה.

ו. הענוה והפשטות.

„גם בחיצוניותו במלבושיו לא הצטיין בהם כמנהג אנשי המעלה המצויינים בלבושיהם, כי היה לבוש ככל המון בית ישראל וכאחד האדם. למען לא ימשוך עליו עין רואה. ועל כן, בהיותו בדרך או מקום שאין מכירין אותו וכאשר הוא בעצמו לא התודע מי הוא, לא היה ניכר עליו כלל כי הוא איש מאנשי המעלה ולא הרגישו בו בני אדם. זולת את אשר לא היה יכול להסתיר את אור פניו הטהור אשר חכמתו ויראתו האירו פניו באור פני מלך חיים" (אור ישראל, ג"ה).

„חכם אחד שראהו בשנותיו האחרונות, נותן תיאור לדמות דיוקנו החיצונית: איש זקן ונשוא פנים, הדור בלבושו... כל מה שעליו, מן בעלי הרגלים עד מגבעת הראש, כולו אומר נקי, טהור, צח ומצוחצח, עד שעונג לעין לראותם כמו שהם על לובשם; וחזות פני האיש זכה

וברח וצחה ונראה כמו חכמת אדם תאיר פניו... ובכלל נראה מכל מהלכיו ונטייתו ושיטתו כי לפנינו אדם גדול ומצויק, נקי הדעת, שוע ואציל, בעל נפש גבוהה ויקר רוח מאד נעלה וכולו אומר כבוד" (תנועת המוסר, ח"א, 310).

ז. מדת ההשתוות.

"במדת הכבוד כמעט הגיע למדת ההשתוות שזכר החסיד בעל "חובת הלבבות", להיות השבח והגנות שוה בעיניו. והוא אמר פעם אהה על עצמה, כי במדה זו יש לו דרך פילוסופית, להיות דרכי הכבוד נבזים ונמאסים בעיניו. ובכל זאת היה בורח מן הכבוד בכל היכולת. בשנים הראשונות, אשר הפרזות התוארים לא היה נפרץ כל כך למרבה, היה לו למורת רוח, אם השיג מכתב בתארים נעלים והיה מסתיר אותם ולא רצה להביט בהם. רק אחר כך, כאשר נפרץ חזון התוארים במדה מרובה, שוב לא שם לב על זה.

בבוא אדם גדול לעיר, אשר אדמו"ר אבה לבקרהו בבית משכנו, לא הביט על הנימוס הנהוג בעולם כי האורח יקבל מהחלה פני התושב. אך זירזו עצמו מיד לסור למעון האורח לחלק לו כבוד הראוי. וכן בגלל איזה ענין הנדרש לו, לא יבצר ממנו לסור לבית כל איש" (אור ישראל, 114).

ר. ישראל רומז על דרך פילוסופית, שלפיה הכבוד יהיה נבזה בעיניו. בהתקיימו של ר' ישראל על כח שכלי וכח התפעלי הוא כותב על כח התרועעלי שבנפש האדם, שיכול האדם בכח ההתפעלי שבו להגיע, שחזונו יוכלטו לעיניו לעומת מעלותיו ומתוך כך להגיע לידו ענוה. וכן בכל המדות. *

ח. הנהגת הבית.

"חמדת הממון והאות הכבוד, אשר היא כמצודה פרושה כמעט על כל החיים, היה משולל מהם כמעט עד קצה האחרון. כאשר עול הרבנות לא קבל עליו מימיו, על כן הרגלגל תמיד תחת דוחק ועוני. כל מחסור לא עצבו מימיו. מעולם לא נשמע ממנו שיהיה נשמת מפיו במרוצת דבריו שום דבר על דבר מצבו הגשמי. בחיות משכן כבודו בעיר וילנא, התפרנס שם מהגדת

* ראה פרק ב' "השכל וההתפעלות".

שיעורים, ואחרי אשר ע"י סיבה הידועה ליו"ח (בגלל דרישת הממשלה שיקבל עליו הנהלת בית המדרש לרבנים. — ת. י. ל.) עזב את העיר והעתיק את אהלו לעיר קובנה. שמו עליו נכבדי הקהלה המשרה להיות מנהל עניני העיר וקבל פרס בעד זה. ובאמצע שנותיו עזב המשרה הזאת ואז היה מוכרח ליהנות משל אחרים והיתה פרנסתו מושפעת עליו ע"י אחד מיח"ס מגדולי תלמידיו. ועל דבר זה הצטער אותו צדיק כל ימיו. כי מלבד אשר הוא החזיק בשיטת הרמב"ם פרק ד' באבות, שאין לתלמיד חכם ליהנות מכבוד תורתו, — אך ביותר פחד לנפשו פן העולם טועין בו והוא גזל בידו, ועל זה היה נאנח ומצטער תמיד" (אור ישראל, ב"ז).

ר' ישראל מסר הרבה מזמנו ומכוחותיו לטובת יחידים ולטובת הציבור בכל צרכי כלל ישראל בגשמיות; ובכל זאת לא חפץ — עד כמה שהדבר עלה בידו — ליהנות משל אחרים, לא מן יחידים ולא מן הציבור.

ט. הטבה וגמילות חסדים.

„כן הנוגע בבין אדם לחברו בדרכי הטבה וגמילות חסדים היה בתכלית הזריזות והחריצות. הוא העביר לפעמים מדת חסידות בשביל דרכי גמילות חסדים. בבוא לפניו איש קשה יום לשאול בעצתו, שם את לבבו להעמיק בעיון רב בדבר אשר שאל לתקנהו בעצה טובה. כן לא התעצל לילך בעצמו לבית אחד ממכיריו בגלל איזה טובה וחסד לזולתו ואף הגשם והשלג לא מנע אותו ולא עמד לו לשטן על דרכו. היה נרעד ונפחד מאד מפני איש מר ומצוק וכן מפני עני המחזיר על הפתחים, כאשר הוא נכה רוח וה' את דכא" (אור ישראל, נט).

גדול ישראל זה, שכל צרכי ישראל הגשמיים והרוחניים היו נגד עיניו וזמנו ומרצו היו מוקדשים לציבור, — „שם את לבבו להעמיק בעיון רב" בעצה ליחיד מר נפש שבא לשאול בעצתו ושום סיבה לא מנעתו מלעזור ליחיד. מפני שלא מדת החמלה בלבד הניעה אותו לעזור לנצרך ומר נפש, כי אם גם מדת המורא מנכה רוח „וה' את דכא".

י. הכרעת ההלכה במוטר בין אדם לחברו.

„דרכי תהלכותו והנהגתו בחלק התורה שבין אדם לחברו היה בתכלית הזהירות והזריזות למעלה להשכיל להפליא מאד, הן בסור מרע והן בעשה טוב. כל דבריו

היה שוקל בפלס ומאזני משפט, בחלק „חשן המשפט“ כמו בחלק „אורח חיים“ ו„יורה דעה“, והוא הראה נפלאות כמה דוגמאות ע"פ משפט התורה, איך האדם נכשל בקל בעון גזל ומילי דנויקין. והדברים עתיקין.

הנה, כאשר אדמו"ר זצוק"ל נתן לפעמים כתב מליצה לאיזה עני ואח"כ באו אנשים והלשינו עליו כי האיש הזה אינו שוה לתת לו כתב, כי אינו נוהג כשורה ואין דרכיו מתוקנין, אשר בנוהג שבעולם במקרה כזה תיכף ומיד יחפשו תחבולות להשיג את הכתב לחזרה, ואדמו"ר לא חת ולא זע והיה אומר: הלא הכתב נתתי לו במתנה והוא שלו; עתה לשלול הכתב הוא גזל גמור" (אור ישראל, נ"ט).

כאן לפנינו דוגמה, שההלכה קובעת את צד המוסר. ניתן לאדם מכתב המלצה ומתברר אחר כך שהאדם אינו ראוי לכך מצד הנהגותיו — בכל זאת, אין לשלול ממנו מכתב זה שכבר ניתן לו, מצד דין גזל. יא. יחסו לבניו.

„דרכי תהלכותו עם בניו ויוצאי חלציו היו נפלאים מאד. הנה, טבע אהבת אבות ליוצאי חלציו, אשר רבים חללים הפילה, כי האהבה הזאת תעור עיני פקחים ותסלף את דרכם, כי האהבה שחדתם להוציא משפט מעוקל, — הנה אדמו"ר זצוק"ל כבש לפניו את הטבע, עד שלא היה לו שום הבדל בין יוצאי חלציו לאחרים, הן בגשמיות הן ברוחניות, מלבד מה שמחויב ע"פ דין" (אור ישראל, 118). במאמר למען חיזוק לומדי תורתנו הקדושה, שנתפרסם בספר „עץ פרי“, כותב ר' ישראל, שאהבת האב לבנים היא אהבה טבעית, שגם אברהם אבינו בנסיון העקדה לא היה יכול להתגבר עליה שלא תתעורר בו האהבה ליצחק. „דמעות נושרות מעיני אברהם“ (מדרש) אלא שכבש את רחמיו „ואף על פי כן הלב שמח“ (מדרש). בחוג המשפחה סיפרו, שר' ישראל דאג לבניו והתענין במצבם, אלא שאהבה זו לא שחדה אותו.

יב. דרך עבודתו בענין פיקוח נפש. — (בזמן התפשטות מחלת החולירע בוילנה).

„פעם אחת אירע שנחלה ל"ע בכניסת השבת נכד הר' יוסף חלפן, שהיה מהזקנים ויראים, ובאו הדיעזורנעס (התורנים) מהאברכים הנ"ל (שאורגנו ע"י ר' ישראל למטרה זו. — ת.יל.) ואמר הרב ר' יעקב דמצינר:

„אנחנו לא נשנה מצווי אדמו"ר (ר' ישראל) ולא אניח בשום אופן עכו"ם לעשות"; ומה נעשה עם הישיש הר' יוסף חלפן? לכן שלחו אותו לבית המדרש; והם בקעו עצים ותממו מים והכינו טה"מאשינע (מיחם) לחממו וכר'. וכאשר היתה השעה שש וראו שאין סכנה בו הלכו לקומיטט (לועד). אחר איזה ימים בא הר' יוסף חלפן לקומיטט ונתן תודה שהצלנו אותו ממות, וגער עליו (ר' ישראל) ואמר: מה לך להודות? ה' רצה לכן נתרפא אח"כ אמר הר' יוסף חלפן: אבקש מחילה, מי אנכי לומר לפניכם, רק האברכים הנ"ל הם מפאר עירנו הם מחללים שבת יותר מדי; ואדמו"ר, כאשר ירא אולי מפני זה יתרשלו במלאכתם, אף שמעולם לא זלזל בכבוד שום אדם ומכל שכן שלא אמר בלשון „אתה" [וכידוע אשר לא סיפר בשבח עצמו מעולם וכל שכן שלא סיפר מנפלאות עצמו וכידוע אשר כבוד היה אצלו בזיון עצמו ובזיון כבוד]. התחיל להשיב בכעס, אשר מעולם לא ראו אותו בכעס כזה, כי זה היה למען הצלת נפשות מישראל, בזה הלשון: דו פראסטאק (הדיוט שכמותך)! האתה תאמר לי מה מותר ומה אסור?! אנכי לקחתי 60—70 אברכים לעסוק בחולים כל הזמן והבטחתי לאבותיהם שאחזירם להם בשלמות כולם, בעזרת השם, ואחזירם להם בשלמות, — וכן היה שהיו כולם בריאים ולא נחלה שום אחד מהם ומהמתעסקים האחרים. — עשה אתה כן! התעשה כזאת?! אחר כן, תיכף חלץ ר' יוסף חלפן מנעליו וישב על הקרקע וביקש מחילה" (מתוך רשימות בנו הג"ר יצחק ליפקין *).

סיפור נפלא המפליא במדת בטחונו של ר' ישראל שהבטיח להוריהם של שבעים האברכים שיחזירם להם בריאים ושלמים — וכן היה; מסירות גוף (בהשתדלות וטרחה) ומסירות נפש (יסורי נפש — בהשתמשו במדת הכעס ובהתפארות בפני ר' יוסף חלפן) של ר' ישראל להצלת נפשות בזמן המגפה. ר' ישראל עצמו ארגן את הפעולה ויסד ועד שנטל עליו את כל תפקידי העזרה. הוא היה מופיע בכל מקום ומזרוז את העבודה ובעיקר היה מבקר בערבי שבתות ובשבתות, בחששו שלא יבואו לידי רשלנות בגלל קדושת השבת.

(* הרשימות כת"י הן ברשות המחבר ונמסרו ע"י הפרסום ב„תבונה"

של הרב י. ז. דבורץ (חוברת ז', שבט תש"א).

„ב"ה, ב' מנ"א תרכ"ד, ברלין.

שלום לכבוד ידידי היקר כמ"ו פישל יחי' לברכה.

יקרתו מוילנא כ"ג לחדש העבר הגיעני פה דרך
הלברשטאדט. אשרי שזכה לראות אה"ק חמדת התבל
ומלואה גם בחורבנה תוב"ב.

דבר שאלתו לכתוב בארוכה, ראיתי ומצאתי נכון
לקצר ולכתוב דבר כמעט בדרך חוקה.

א. יראה נא לזרד נסיעתו מאה"ק חזרה לביתו לשלום,
באופן שיהיה בטוח בדרך תהלוכות המסחר, שלא יפסיד
ח"ו מקומו ומסחרו. ואם כי התמהמות יותר באה"ק מצוה
רבה היא, בכ"ז אין להכנס עי"ז בנסיון ספק מיעוט
פרנסה, המביא ח"ו לדברים בלתי מאושרים, אם בין אדם
לחברו וכו'. ואין דבר זה סותר למדת הבטחון.

ב. לפי ערך ישיבתו ולפי מכסת הוצאתו (לפי מצבו,
בל יפריזו על המדה), יראה נא לראות קדושת הארץ
וסגולותיה, כמו קבורת רחל ע"ה וכו'. אופן וסדר התפילות
כאשר ידרש שמה מת"י וכו'.

ג. במה שנוגע לתהלוכות הארץ ויושביה כעת... יפלא
נא הנהגתו לבל ידע מאומה, לא שבח ולא גנות ח"ו, עד
אשר יהיה בבואו לביתו לשלום כאיש אשר לא היה
באה"ק במה שנוגע לתהלוכת החיים. כי בל"ז, ברוב
דברים [וגם לשבח] לא יחדל וכו'. ואל יתן אומץ בנפשו
כי ינצור שפתיו. לזאת יחתור בכל עוז לבל ידע מאומה
לספר, זולת אם יש דבר אשר ידרשו ממנו גבאי דאה"ק
להשקיף עלי'.

ידידו ד"ש ישרא ל"ו.

(אור המוסר. מתוך ספר „ר' בצלאל לפין" —

בנו של הרב ר' פישל זצ"ל).

מכתב קצר זה מקיף ענינים רבים: חבת הארץ, שמירת הלשון,
חשבון ושיקול דעת בענין הפרנסה והספקות. מתוך מכתב זה אפשר
להכיר תורתו של ר' ישראל, שיטתו המוסרית, שבכל פעולה צריך
האדם להקיף את כל צדדיה ולחשב חשבונם לפני עשייתה. פעולה
אחת: „נסיעה לארץ ישראל", הקיף אותה ר' ישראל לכל צדדיה, לפי
המקום והאדם.